

Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок

УДК 336.1:331.101.262:[37+008](477)

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.17782725>

**Розвиток людського капіталу у фінансовому забезпеченні освіти та
культури в Україні**

Сивульська Наталія Миколаївна

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри фінансів імені Віктора Федосова,

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана,

м. Київ, Україна

<https://orcid.org/0009-0003-8776-2074> Scopus Author ID: 59675323500

Буряченко Андрій Євгенович

доктор економічних наук, професор,

завідувач кафедри фінансів імені Віктора Федосова,

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана,

м. Київ, Україна

<https://orcid.org/0000-0002-7354-7491> Scopus Author ID: 56996123200

Рудик Наталія Василівна

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри фінансів імені Віктора Федосова,

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана,

м. Київ, Україна

<https://orcid.org/0000-0002-4367-0392> Scopus Author ID: 57203370416

Прийнято: 16.11.2025 | Опубліковано: 30.11.2025

Анотація: Рівень розвитку економіки країни, науково-технічний прогрес, впровадження інновацій залежить від якості людського капіталу. Визначальний вплив на становлення особистості має освіта, що дає відповідні знання та навички, а також культура, яка формує систему цінностей, комунікативні здібності, соціальну компетентність. Держава, фінансуючи суспільні послуги, задовольняє не тільки базові потреби особи, але й потреби розвитку. Значні зовнішні виклики, в тому числі й російська збройна агресія, підвищила попит на культурні та освітні послуги, також гостро постало питання повоєнної відбудови України, яке буде забезпечуватись людським капіталом. Таким чином, дослідження проблематики фінансування освіти та культури є надзвичайно актуальним, зважаючи на обмежені фінансові ресурси держави.

Метою дослідження є аналіз бюджетного фінансування освіти та культури в Україні в контексті розвитку людського капіталу, виявлення основних проблем та перспектив відновлення країни, а також додаткових джерел фінансування. Для проведення дослідження були використані загальні методи наукового дослідження, зокрема емпіричний та теоретичний аналіз, абстрактно-логічний метод, порівняльний аналіз, структурний аналіз. В статті проведено оцінку окремих показників Зведеного бюджету України в 2015-2024 роках, виявлено основні тенденції та чинники, що на них вплинули. Проаналізовано видатки на освіту та культуру в Україні, а також в країнах Європейського Союзу. Особлива увага приділена дослідженню джерел фінансування освіти та культури, залучення додаткових фінансових ресурсів на додачу до публічних коштів.

Розглянуто реформування систем освіти та культури, а також стратегію відновлення України від наслідків війни, що спрямована на забезпечення прискорення стійкого економічного зростання, покращення соціальної сфери та розвиток людського капіталу. Авторами виділено начасні проблеми фінансування освіти та культури, запропоновано можливі кроки для створення умов, що заохочуватимуть інвестування в ці сфери. Фінансування освіти та культури – це інвестування в людський капітал, що покращує кваліфікацію

працівників, підвищує їхню продуктивність та сприяє зростанню економіки країни.

Ключові слова: фінансування суспільних послуг, людський капітал, зведений бюджет, соціальна сфера, бюджетне планування, видатки на освіту, видатки на дошкільну освіту, видатки на загальну середню освіту, видатки на вищу освіту, видатки на культуру, повоєнне відновлення

Development of human capital in the financial support of education and culture in Ukraine

Nataliia Syvulska

PhD in Economics, associate professor of finance,
associate professor of the Department of Finance named after Viktor Fedosov,
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman, Kyiv, Ukraine

<https://orcid.org/0009-0003-8776-2074>

Andrii Buriachenko

Doctor of Economic Sciences, professor of finance,
Head of the Department of Finance named after Viktor Fedosov,
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman, Kyiv, Ukraine

<https://orcid.org/0000-0002-7354-7491>

Nataliia Rudyk

PhD in Economics, associate professor of finance,
associate professor of the Department of Finance named after Viktor Fedosov,
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman, Kyiv, Ukraine

<https://orcid.org/0000-0002-4367-0392>

Abstract: The level of economic development of a country, scientific and technological progress, and the introduction of innovations depend on the quality of

human capital. Education, which provides relevant knowledge and skills, as well as culture, which shapes a system of values, communication skills, and social competence, have a decisive influence on the formation of personality. By funding public services, the state satisfies not only the basic needs of individuals, but also their development needs. Significant external challenges, including Russian armed aggression, have increased the demand for cultural and educational services, and the issue of Ukraine's post-war reconstruction, which will be provided by human capital, has also become acute. Thus, research into the funding of education and culture is extremely relevant, taking into consideration the state's limited financial resources.

The purpose of the study is to analyse budgetary financing of education and culture in Ukraine in the context of human capital development, identify the main problems and prospects for the country's recovery, as well as additional sources of funding. General scientific research methods were used to conduct the study, in particular empirical and theoretical analysis, abstract-logical method, comparative analysis, and structural analysis. The article assesses selected indicators of Ukraine's consolidated budget for 2015-2024 and identifies the main trends and factors that influenced them. It analyses expenditure on education and culture in Ukraine and in European Union countries. Particular attention is paid to researching sources of funding for education and culture and attracting additional financial resources to supplement public funds.

The reform of education and culture systems is considered, as well as the strategy for Ukraine's recovery from the consequences of the war, which aims to accelerate sustainable economic growth, improve the social sphere and develop human capital. The authors highlight the initial problems of funding education and culture and propose possible steps to create conditions that will encourage investment in these areas. funding education and culture is an investment in human capital that improves the qualifications of workers, increases their productivity and contributes to the growth of the country's economy.

Keywords: funding of public services, human capital, consolidated budget, social sphere, budget planning, expenditure on education, expenditure on pre-school education, expenditure on general secondary education, expenditure on higher education, expenditure on culture, post-war reconstruction.

Постановка проблеми. Освіта, духовний розвиток справляє визначний вплив на становлення особистості, громадянської свідомості людини, соціальних навичок, формуючи таким чином відповідне суспільне середовище. Освічені, розвинені, вмотивовані особистості зі знаннями, навичками є цінним людським капіталом, що сприяє забезпеченню конкурентоспроможності країни, стимулює економічне зростання шляхом створення нового бізнесу, запровадження інновацій, інтелектуальний та технічний прогрес суспільства тощо. В умовах значних зовнішніх викликів сучасності це є вкрай важливим як для підтримки та зростання національної економіки України, так і для інтеграції країни в європейський і світовий економічний простір.

Людський капітал як сукупність накопичених людиною знань, навичок, здібностей, досвіду в значній мірі залежить від освіти, культурних традицій, що склались в країні. Держава здійснює фінансування суспільних послуг, задовольняючи таким чином не тільки базові потреби громадян, але й створюючи умови для їх самовдосконалення, зокрема, через освіту та культуру, розвиток яких є індикатором повноти вирішення соціальних та економічних проблем суспільства. Збройна агресія проти нашої країни призвела до формування попиту суспільства на культурні та освітні послуги, усвідомлення необхідності збереження української мови, традицій, культурної спадщини та історичної пам'яті. Таким чином, дослідження проблематики фінансування соціальної сфери, в тому числі й освіти та культури, є надзвичайно актуальним питанням в умовах воєнного протистояння та необхідності повоєнної відбудови економіки країни, адже окрім розв'язання нагальних проблем потрібно створити основи для майбутнього розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання людського капіталу та його розвитку цікавить багатьох науковців. Кохан М., Гнилянська Л., Головнєв В. проаналізували особливості розвитку людського капіталу, виявили чинники, що його визначають, в тому числі й підвищення рівня освіти, а також виділили основні проблеми, що виникають при формуванні людського капіталу [1]. Онищенко В. особливу роль відводить освіті, яка визначає якість людського капіталу, а також є одним з основних чинників формування соціального капіталу суспільства [2].

Дослідженням проблематики інвестування в людський капітал займалися Бикова А., Чабан Л., Алексєєв А. [3], котрі наголошували, що інвестиції в людський потенціал є ключовим фактором сучасного економічного зростання, автори проаналізували досвід інвестування в людський капітал та зміну напрямків фінансування під час війни. Розглядаючи вплив бюджетування суспільних благ на суспільний добробут, науковці роблять висновок, що «сучасні вимоги добробуту розвинулися до стійкої середньострокової політики сприяння зростанню соціального капіталу кожного члена суспільства» [4, с.11], а для України, у порівнянні з країнами ЄС, характерна низька частка видатків на саморозвиток.

Радіонов Ю. здійснив оцінку соціальних видатків, зокрема, тих, що впливають на зростання людського капіталу, серед яких освіта, охорона здоров'я та інші [5]. Автор дійшов висновку, що якісна освіта позитивно впливає на розвиток науки, яка генерує нові ідеї, технологічні рішення, що покращують якість життя, сприяють більш ефективному використанню ресурсів, забезпечують науково-технічний прогрес. Оцінюючи розвиток вищої освіти та її фінансування в деяких країнах Східної та Центральної Європи, Котіна Г., Степура М., Федосов В., Гризоглазов Д. та Білінець М. підтвердили сильну залежність конкурентоспроможності системи вищої освіти від існуючої форми її фінансування [6].

Виклики, пов'язані з кризовими явищами, призводять до трансформації стану публічних фінансів та впливають на соціально-економічний розвиток. Дослідженню питань стійкості та життєздатності державних фінансів в стабільні та кризові періоди, вплив фіскальної політики на людський розвиток, адже жорстка політика може не приносити очікуваних соціальних покращень, якщо не враховує людський капітал [7], забезпечення функціонування соціальної сфери на належному рівні [8] також приділялась значна увага.

Науковці виділяють проблеми недостатності бюджетних коштів для покриття потреб соціальної сфери у фінансових ресурсах, їх ефективного розподілу та використання, серед яких Лупенко Ю. О., Радіонов Ю. Д., Забуранна Л. В. [9], Славкова А. [10], Лукашенко Л. [11]. Автори розглядали також необхідність залучення додаткових джерел фінансування, враховуючи зміну пріоритетів і спрямування бюджетних коштів на подолання наслідків російської збройної агресії [12, 13, 14].

Погоджуємось з рекомендаціями щодо покращення фінансування культури шляхом розробки місцевими органами влади власних стратегій розвитку культури та мистецтва, залучення громадськості до процесу прийняття рішень у цій сфері [15]. Експерти Агенції економічного розвитку дослідили моделі й особливості фінансування українських закладів культури, визначили ті з них, які доцільно враховувати в залежності від регіональних умов розвитку [16]. Горин В. та Юзюк І. проаналізували вплив цифрової трансформації на фінансування сфери культури в умовах глибоких соціально-економічних та інституційних змін [17].

Досвід зарубіжних країн у фінансуванні сфери культури, можливості його впровадження в Україні вивчали Лозова О. [18], Копил О. [19]. В своїй праці Лозова О. дійшла висновку, що система фінансування галузей і установ культури України є доволі консервативною і неефективною у порівнянні з іншими країнами та, відповідно, потребує використання кращих зарубіжних практик. Копил О. розробив модель багатоканального фінансування сфери культури для

України. Практику заохочення приватних інвестицій в культуру на прикладі окремих країн представлено в монографії «Сучасний сталий розвиток в сфері культури: зарубіжний досвід для України» [20].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри суттєвий вклад науковців, питання фінансування освіти та культури в Україні за рахунок бюджетних коштів потребують більш глибокого аналізу з визначенням основних тенденцій та причинно-наслідкових зв'язків, додаткового дослідження потребують також перспективи відновлення та подальшого розвитку освітньої та культурної сфер в умовах обмеженого фінансування соціальної сфери, зміщення пріоритетів та суттєвих зовнішніх викликів, що справляють негативний вплив на розвиток людського капіталу.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета дослідження – проаналізувати бюджетне фінансування освіти та культури в Україні до та після повномасштабного вторгнення, виявити основні проблеми та перспективи повоєнного відновлення країни, розглянути можливості покращення фінансування освіти та культури, вплив яких на формування людського капіталу є визначальним.

Виклад основного матеріалу дослідження. У Конституції України визначено, що «держава сприяє консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури...», «кожна людина має право на вільний розвиток своєї особистості...», «держава забезпечує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах; розвиток дошкільної, повної загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної, вищої і післядипломної освіти, різних форм навчання...», «держава... реалізовує програми професійно-технічного навчання, підготовки і перепідготовки кадрів відповідно до суспільних потреб» [21, статті 11, 23, 43, 53].

В Україні гарантується забезпечення населення освітніми, культурними, соціальними, медичними, житлово-комунальними послугами. Зокрема, в сфері

освіти та культури серед інших визначено такі державні соціальні нормативи: «перелік та обсяг послуг, що надаються державними і комунальними закладами дошкільної, загальної середньої, професійно-технічної та вищої освіти»; «нормативи забезпечення населення закладами культури та закладами освіти сфери культури, що надають доступ до базового набору культурних послуг» [22, статті 12, 13]. Потрібно відзначити, що надання держаних соціальних гарантій реалізується як за рахунок бюджетного фінансування, так і за кошти підприємств, організацій та установ, а також соціальних фондів.

Видатки на освіту та культуру розмежовуються між бюджетами на основі принципу субсидіарності, що передбачає максимальне наближення надання публічних послуг до безпосереднього споживача, а також враховує критерії повноти надання відповідних послуг. Закріплення видатків за окремими бюджетами, в тому числі й критерії розмежування видів видатків між місцевими бюджетами, визначено у положеннях Бюджетного кодексу України (статті 82-91). Видатки на культуру і мистецтво, на освіту (крім дошкільної освіти), здійснюються з Державного бюджету України та місцевих бюджетів. Фінансування дошкільної освіти передбачено тільки з бюджетів сільських, селищних, міських територіальних громад.

Впродовж крайніх 10-ти років видатки на освіту коливались в межах 4,5-6 % ВВП, а на культуру та мистецтво – 0,3-0,5 % ВВП (див. таблицю 1), причому скорочення обсягу видатків на ці сфери спостерігалось з 2022 року на противагу суттєвому зростанню видатків на оборону, громадський порядок, безпеку та судову владу (з 5,6 % ВВП у 2021 році до 30,7-41,1 % ВВП у 2022-2024 роках).

В умовах повномасштабного вторгнення фінансування соціальної сфери не є пріоритетним, адже значний обсяг фінансових ресурсів необхідно спрямовувати на заходи з підтримки обороноздатності країни, ліквідації наслідків бойових дій. Тимчасово, на період дії воєнного стану, не застосовуються норми статті 55 Бюджетного кодексу України «Захищені видатки бюджету», про що зазначено у пункті 22 розділу VI «Прикінцеві та

перехідні положення» Кодексу. В 2022 році постановою Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2022 року № 401 «Про спрямування коштів до резервного фонду державного бюджету» було визначено скорочення видатків загального фонду Державного бюджету України на 2022 рік та їх переспрямування в резервний фонд. Кошти з резервного фонду державного бюджету в 2022 році використовувались переважно на зміцнення обороноздатності держави, ліквідацію наслідків надзвичайних ситуацій, надання грантів з метою створення або розвитку бізнесу.

Таблиця 1

Окремі показники видатків Зведеного бюджету України у 2015-2024 роках

Показник Роки	Всього видатків, млрд грн	Видатки бюджету, % до ВВП	Видатки на освіту, млрд грн	Видатки на освіту, % до ВВП	Видатки на культуру та мистецтво, млрд грн	Видатки на культуру та мистецтво, % до ВВП
2015	679,87	34,3	114,19	5,8	8,70	0,4
2016	835,83	35,1	129,44	5,4	10,55	0,4
2017	1056,97	35,4	177,92	6,0	15,43	0,5
2018	1250,82	35,1	210,03	5,9	17,98	0,5
2019	1370,11	34,5	238,76	6,0	19,64	0,5
2020	1595,29	38,0	252,28	6,0	19,34	0,5
2021	1844,38	33,8	312,92	5,7	23,94	0,4
2022	3043,50	58,6	290,76	5,6	18,93	0,4
2023	4440,94	67,9	308,64	4,7	21,22	0,3
2024	4944,03	64,6	348,43	4,5	23,82	0,3

Джерело: складено авторами на основі аналізу [23, 24]

Висока непередбачуваність економічних показників, коливання бюджетних надходжень в умовах війни ускладнює бюджетне планування. Проблемою стає забезпечення якісного прогнозування, адже необхідно постійно здійснювати перегляд та коригування бюджетних планів з врахуванням поточного стану справ. Відсутність стабільності підриває можливість планувати

на середньострокову перспективу, що перешкоджає реалізації довгострокових стратегічних програм розвитку, в тому числі й у соціальній сфері.

В країнах Європейського Союзу видатки на освіту, а також видатки на відпочинок, культуру та релігію складають більшу частку у ВВП, ніж в Україні. Так, у 2023 році на фінансування освіти в ЄС було виділено 806 млрд євро або 4,7 % ВВП, кошти в основному спрямовувались на фінансування дошкільної та початкової (1,6 % ВВП), середньої (1,7 % ВВП) та вищої освіти (0,8 % ВВП). Лідерами серед країн були: Швеція (7,2 % ВВП), Фінляндія, Бельгія та Естонія (усі три країни по 6,3 % ВВП), Латвія (6,1 % ВВП) та Данія (5,5 % ВВП). Країни Європи все ще відновлюються після падіння показників, спричиненого епідемією COVID-19. В цьому ж році видатки ЄС на відпочинок, культуру та релігію склали 201 млрд євро або 1,2 % ВВП; найбільші значення показника були зареєстровані в Угорщині (2,6 % ВВП), Естонії та Хорватії (по 2 % ВВП), Фінляндії (1,7 % ВВП), Данії, Франції, Мальті та Словенії (по 1,5 % ВВП) [25].

Фінансування українських закладів освіти здійснюється не тільки за бюджетні кошти, а також за рахунок інших, не заборонених законодавством, джерел. Надходження коштів з інших джерел не зменшують обсяг бюджетних асигнувань. Державні та комунальні заклади освіти також можуть надавати платні послуги. Держава передає освітню субвенцію місцевим бюджетам для сприяння розвитку освіти: обсяг субвенції визначається в залежності від кількості здобувачів освіти з врахуванням рівня освіти, наявності здобувачів з особливими освітніми потребами, особливостей навчання осіб з національних меншин та інших чинників.

В статті 78 Закону України «Про освіту» визначено, що держава «забезпечує асигнування на освіту в розмірі не менше ніж 7 відсотків валового внутрішнього продукту...» [26]. Дані таблиці 1 засвідчують, що зазначене положення так і не було реалізовано, адже фінансові ресурси є обмеженими, а рівень ВВП України поки недостатній для забезпечення фінансування всіх необхідних видатків. Вперше видатки на освіту Зведеного бюджету України

були заплановані обсягом, що перевищує зазначений рівень 7 % ВВП, на 2022 рік та повинні були становити 392,2 млрд грн. Зокрема, в Законі України «Про Державний бюджет України на 2022 рік» були враховані кошти на підвищення стипендій студентам, передбачено освітню субвенцію в обсязі 108 млрд грн, виконуючи таким чином зобов'язання держави щодо утримання педагогічного персоналу закладів освіти для надання якісної загальної середньої освіти. Виділялись місцевим бюджетам також і інші субвенції: на забезпечення якісної, сучасної та доступної загальної середньої освіти «Нова українська школа», реалізацію програми «Спроможна школа для кращих результатів», надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами, створення навчально-практичних центрів сучасної професійної (професійно-технічної) освіти та інші. Однак, в результаті повномасштабного вторгнення та введення воєнного стану в Україні видатки на освіту так і не досягнули рівня 7 % ВВП, а навпаки поступово знизились до 4,5 % ВВП у 2024 році. До прикладу, було скорочено обсяг освітньої субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на суму 10,8 млрд грн.

Слід зазначити, що у 2022-2024 роках зменшилась і питома вага видатків на освіту у структурі видатків Зведеного бюджету України. До 2022 року цей показник складав 15,8-17,4 %, а в 2023 та 2024 роках відповідно 6,9 % та 7 %. Як вже зазначалось, такі зміни відбулись внаслідок суттєвого збільшення видатків на оборону та підтримання громадського порядку.

В структурі видатків Зведеного бюджету України на освіту найбільшу частку становлять видатки на загальну середню освіту (в межах 47,9-50 % видатків бюджету на освіту у 2015-2024 роках), на фахову передвищу та вищу освіту (18,5-21,5 %) та на дошкільну освіту (14-15,5 %), що представлено на рисунку 1. Найменшу частку (на кожному з зазначених статей видатків припадає менше 1 % видатків на освіту) мають видатки на післядипломну освіту, програми матеріального забезпечення закладів освіти, фундаментальні та прикладні дослідження і розробки в сфері освіти.

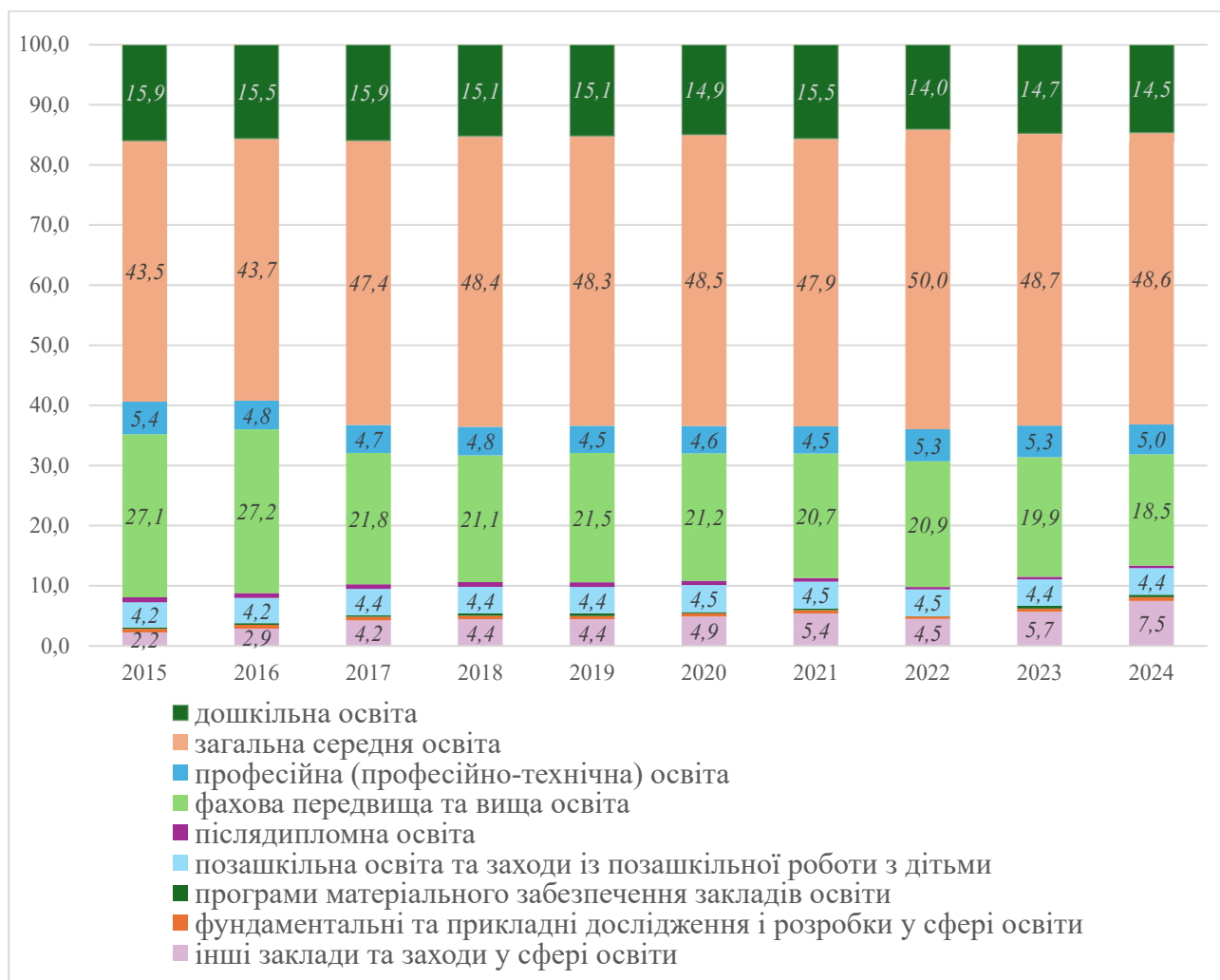

Рис.1. Структура видатків на освіту Зведеного бюджету України у 2015-2024 роках, %

Джерело: складено авторами на основі аналізу [23, 24]

Фінансування культури в Україні також є недостатнім, а на тлі повномасштабної війни видатки на цю сферу скоротились та постала проблема пошуку фінансових ресурсів для забезпечення нормального функціонування закладів. В 2022 році вимушеним кроком було переспрямування коштів Українського культурного фонду й Українського інституту книги, коштів на реставрацію спадщини, на центри культурних послуг для підтримки Збройних сил України. Наразі обсяг видатків бюджету на культуру та мистецтво так і не досягнув довоєнного рівня. Усвідомлюючи необхідність збереження ідентичності, зміцнення національної єдності, урядом заплановано посилення фінансування культури. Так, в проєкті Державного бюджету України на 2026 рік

передбачено додаткове фінансування на створення українського культурного продукту (книг, фільмів, музики тощо), на посилення спроможності українського інституту книги.

Крім публічних коштів, джерелами фінансування освіти та культури можуть бути плата за надання послуг закладом, за науково-дослідні роботи, благодійна допомога, добровільні внески від фізичних та юридичних осіб, гранти українських та міжнародних організацій, відсотки розміщення коштів на рахунках банків державного сектору, дивіденди від цінних паперів, доходи від використання прав інтелектуальної власності тощо [26, стаття 79; 27, стаття 26].

В Україні проводяться реформи систем освіти та культури. Масштабне реформування освіти розпочалось з прийняттям Закону України «Про освіту», відповідно до якого метою освіти є «...всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу Українського народу, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору» [26]. В 2020 році схвалено «Концепцію реформи фінансування системи забезпечення населення культурними послугами», в якій визначено нові підходи та принципи фінансування сфери культури. Реформа передбачає перехід від утримання закладів культури до оплати конкретних послуг, які ці заклади надають споживачам, оплата праці має залежати від кількості та якості наданих послуг.

Крім того, Національною радою з відновлення України від наслідків війни в 2022 році розпочато розробку комплексної стратегії, створено План відновлення України, візією якого є: «Сильна європейська країна – магніт для іноземних інвестицій» [28]. План спрямований на прискорення стійкого

економічного зростання, на відновлення соціальної сфери та розвиток людського капіталу. Серед очікуваних результатів 2023-2025 років – входження України в ТОП-40 країн за індексом людського капіталу, а 2026-2032 років – у ТОП-25 країн.

Світовий банк визначає індекс людського капіталу задля оцінки повноти мобілізації країнами економічного та професійного потенціалу своїх громадян. При розрахунку цього показника, поряд з оцінкою здоров'я, враховується обсяг та якість освіти. Індекс людського капіталу (ІЛК) коливається в межах від 0 (потенціал не реалізовано) до 1 (досягнуто максимального потенціалу). За даними Світового банку індекс людського капіталу України в 2020 році становив 0,63 (максимальне значення ІЛК в зазначеному році було зафіксоване в Сінгапурі – 0,88) [29].

Начасними проблемами фінансування освіти та культури є: обмежені державні фінансові ресурси та, відповідно, недостатній обсяг фінансування, в тому числі й наукової, інноваційної діяльності, що призводить до низької наукоємності ВВП; велика мережа закладів освіти, частина з яких потребує оптимізації; залишковий принцип фінансування в умовах воєнного часу деяких видатків, зокрема позашкільної освіти, забезпечення кваліфікованими кадрами. Крім того, потребує оптимізації система оплати праці працівників (педагогічних, науково-педагогічних, наукових, працівників культури), спостерігається відсутність залежності рівня оплати праці від результатів діяльності, більшість видатків спрямовується на утримання закладів, в значній мірі це характерно для сфери культури, а не на розвиток.

Для відновлення України прийнято національні програми. Для розвитку системи освіти наразі передбачено запровадження понад 50-ти програм у сферах дошкільної, загальної середньої, позашкільної, професійної, вищої освіти, освіти дорослих та науки, серед яких [28]:

- Дошкільна освіта у альтернативній формі (home-based center) – передбачає створення центрів для надання доступу до дошкільної освіти, першочергово

в тих громадах, де проживає велика кількість внутрішньо переміщених осіб (ВПО).

- Новий Український Садочок – оновлення підходів до організації освітнього середовища та загалом змісту дошкільної освіти.
- Дошкілля онлайн – створення на випадок кризових ситуацій якісного мультимедійного та цифрового контенту для використання під час занять в дошкільному закладі, соціально-емоційного навчання, у форматі онлайн.
- Освітньо-культурні хаби, в яких поєднується надання декількох видів послуг (дошкільної та позашкільної освіти, соціальні послуги, бібліотеки).
- SUN. School for the Ukrainian Nation – Державна дистанційна школа в форматі Uber – орієнтується на дітей з будь-якої точки світу, вчитель працює тоді, коли це зручно учню.
- Мобільні Школи – створення мережі закладів для забезпечення доступу до освіти в містах, де навчальні заклади були зруйновані або є їх нестача, з великою кількістю ВПО.
- Цифрова школа – розвиток інфраструктури – оснащення навчальних закладів цифровими інструментами (мобільними цифровими класами, ноутбуками, доступом до швидкісного інтернету) для можливості безперервного доступу до освіти.
- «ПозаШкола» – підвищення можливості як працівників освіти, так і представників органів місцевого самоврядування, громадських діячів брати участь у проектах та грантових програмах.
- Тижні професійної освіти – впровадження програм професійної орієнтації.
- Створення мережі освіти дорослих.

Для розвитку системи культури також передбачено програми, зокрема: Національний проект «Вивчай Україну», метою якого є пізнання традицій та культури регіонів України; Експорт культури, Цифрові трансформації в культурі (формування національної електронної бібліотеки, електронного архіву, надання електронних послуг) та інші програми.

Реалізація програм потребує значного фінансування. Однак, потрібно не просто виділяти кошти на утримання закладів, але й значну увагу приділяти побудові системи бюджетного планування соціальних видатків, яка враховує якість надання суспільних послуг, ефективність використання обмежених фінансових ресурсів, спрямовуючи їх на програми, що забезпечать вдосконалення та зростання. Також важливим питанням є забезпечення достойної оплати праці в цій сфері, адже це слугуватиме додатковим мотивом для покращення якості надання послуг. Величезною проблемою також залишається тривала збройна агресія проти України, що призводить до руйнування інфраструктури, навчальних та культурних закладів, пошкодження та руйнування пам'яток культури. Відновлення та відбудова потребують значного обсягу фінансових ресурсів, брак яких гостро відчувається. Рішенням може бути зарахування частини податкових надходжень до бюджету розвитку з метою фінансування видатків на культуру.

Для розвитку систем освіти та культури, відновлення та модернізації закладів необхідно залучати додаткові фінансові ресурси, в тому числі й міжнародні. В Україні активно співпрацюють з міжнародними партнерами, які забезпечують підтримку та здійснюють фінансові інвестиції. Зокрема, Міністерство фінансів України та Міністерство освіти і науки у 2024 році підписали низку угод зі Світовим банком за програмою підтримки «Підвищення доступності та стійкості освіти в умовах кризи в Україні» (Lifting Education Access and Resilience in Times of Need, LEARN), що передбачає 415 млн доларів США для покращення початкової та середньої освіти в Україні. За рахунок цих коштів будуть профінансовані заходи, спрямовані на вдосконалення управління в сфері освіти, покращення безпекових умов в навчальних закладах, навчання педагогічних працівників, впровадження реформи «Нова українська школа» (НУШ), яка відповідає стандартам ЄС, закупівлю підручників [30].

Обсяг фінансування і сфери освіти, і сфери культури повинен забезпечувати такий рівень розвитку, щоб задовольняти потреби громадян. В Україні меценатство та донорство поки розвинені недостатньо, а складні умови в час повномасштабного вторгнення не сприяють впровадженню таких практик. Доцільно більш активно співпрацювати з суб'єктами підприємництва та приватними особами, створювати умови, що стимулюватимуть зростання інтересу до участі в фінансуванні, заохочувати інвестування в культуру. Стимулом може бути система податкових пільг, наприклад, звільнення від оподаткування добровільних внесків з встановленням певних обмежень (сума неоподаткованого добровільного внеску, частка прибутку, яку підприємці можуть вкладати у вигляді пожертв і яка не підлягає оподаткуванню) з визначенням конкретного переліку напрямів, враховуючи пріоритети розвитку сфери культури.

Висновки. Фінансування освіти та культури потрібно розглядати як інвестиції, адже це вкладення в людський капітал, який забезпечує побудову конкурентоспроможної та стійкої економіки. Інвестування в зазначені сфери забезпечує доступність освіти, належну якість надання освітніх та культурних послуг, високий рівень розвитку науки, справляючи незаперечний позитивний вплив на рівень освіченості та професійну підготовку громадян, на формування цілісної особистості, яка усвідомлює своє місце та призначення в суспільстві.

Гарантуючи громадянам забезпечення освітніми, культурними та іншими суспільними послугами, держава повинна забезпечити ці сфери достатнім фінансуванням. Проведене дослідження засвідчує, що впродовж останніх десяти років видатки на освіту та культуру були недостатніми, щоб задовольнити потребу населення в якісних послугах. Після оголошення воєнного стану внаслідок російського повномасштабного вторгнення ситуація погіршилась: вимушене переспрямування коштів на підтримку обороноздатності держави, громадського порядку, ліквідації наслідків вторгнення, руйнувань інфраструктури призвело до зменшення видатків на освіту та культуру.

Розробка комплексної стратегії відновлення України дає можливість для відновлення соціальної сфери, розвитку освіти та культури, досягнення очікуваних результатів, як от входження в ТОП-25 країн за індексом людського капіталу, прискорення економічного зростання. Враховуючи занадто велике навантаження на бюджет, існування проблем фінансування, що потребують швидкого вирішення, виникає потреба залучення додаткового фінансування, в тому числі за рахунок співпраці та допомоги міжнародних партнерів, заохочення (зокрема, шляхом введення відповідних податкових пільг) меценатства, участі бізнесу та громадян.

Перспективи подальших досліджень полягають у більш поглибленій оцінці ролі культури як чинника відновлення людського капіталу у післявоєнний період, розробці прогнозних сценаріїв розвитку освіти та культури в умовах обмежених ресурсів та необхідності відбудови України.

Список використаних джерел

1. Кохан М., Гнилянська Л., Головнєв В. Розвиток людського капіталу та досягнення соціальної згуртованості в умовах формування стратегічного потенціалу та динамічних змін. *Економіка та суспільство*. 2024. № 59. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-59-58>
2. Онищенко В. П. Людський і соціальний капітал України в період її після-воєнного відновлення. *Економіка України*. 2023. № 1. С. 3-19. https://doi.org/10.15407/econo_myukr.2023.01.003
3. Бикова А., Чабан Л., Алексєєв А. Інвестування в людський капітал у військовий період. *Економіка та суспільство*. 2023. № 54. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-54-74>
4. Жибер, Т., Рудик, Н. Моделювання фінансового забезпечення суспільного добробуту за пріоритетами публічного бюджетування. *Економічні горизонти*. 2023. № 4(26). С. 4-18. [https://doi.org/10.31499/2616-5236.4\(26\).2023.291783](https://doi.org/10.31499/2616-5236.4(26).2023.291783)

5. Радіонов Ю. Д. Вплив соціальних видатків на динаміку суспільного розвитку. *Фінанси України*. 2025. № 9. С. 7-29. <https://doi.org/10.33763/finukr2025.09.007>
6. Stepura M., Kotina H., Fedosov V., Hryzoglazov D., Bilinets M. Competitiveness of Higher Education in Ukraine and Certain European Countries: Empirical Studies on Funding and Academic Attractiveness. *WSEAS Transactions on Business and Economics*. 2020. Volume 17. pp. 849-858. URL: <https://www.wseas.org/multimedia/journals/economics/2020/b685107-1078.pdf>
7. Kotina H., Stepura M., Kornieva A., Slavkova A. Fiscal solvency and fiscal limitations under economic crisis and recovery: An empirical approach of Ukraine. *Investment Management and Financial Innovations*, 2023. Volume 20, Issue #1, pp. 277-292.
8. Сивульська Н.М, Славкова А.А. Соціальний бюджет України: основні тенденції останніх років та реалії під час війни. *Економіка та суспільство*. 2024. № 59. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-59-154>
9. Лупенко Ю. О., Радіонов Ю. Д., Забуранна Л. В. Формування соціальних видатків в умовах воєнного стану. *Фінанси України*. 2023. № 3. С. 7-26. <https://doi.org/10.33763/finukr2023.03.007>
10. Славкова А. Фінансування освіти в Україні: реалії в умовах війни та перспективи повоєнного відновлення. *Економіка та суспільство*. 2025. № 79. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-79-18>
11. Лукашенко Л. В. Фінансування закладів загальної середньої освіти в умовах децентралізації: проблеми та перспективи розвитку. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2021. № 3(83). С. 67-71. <https://doi.org/10.32782/2520-2200/2021-3-9>
12. Західна О. Р., Дарчук П. О. Стан фінансування дошкільної освіти в Україні в умовах війни. *Молодий вчений*. 2023. № 5 (117). С. 143-148. <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2023-5-117-28>

13. Гладких Д. М., Малафеева К. Ю. Ключові проблеми фінансування закладів вищої освіти в Україні та напрями їх вирішення. *Бізнес Інформ*. 2025. № 4. С. 150–159. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2025-4-150-159>
14. Жукова Ю. М. Економічні аспекти фінансування закладів загальної середньої освіти в Україні в період війни. *European scientific journal of economic and financial innovation*. 2023. № 1 (11). С. 247–256. <http://doi.org/10.32750/2023-0121>
15. Рекомендації щодо покращення фінансування культури та мистецтва на місцевих рівнях (2023). *Громадська організація «Мережа захисту національних інтересів «АНТС»*: веб-сайт. URL: <https://surl.li/umfpid> (дата звернення: 11.10.2025).
16. Моделі фінансування закладів культури: аналітична розвідка (2025). *Агенція економічного розвитку РРВ*: веб-сайт. URL: <https://surl.li/fniuxt> (дата звернення: 11.10.2025).
17. Горин В. П., Юзюк І.В. Вплив цифрової трансформації на фінансування культури. *Європейський науковий журнал Економічних та Фінансових інновацій*. 2025. № 3(17). С. 70-78. <http://doi.org/10.32750/2025-0306>
18. Лозова О. Фінансування сфери культури: зарубіжний досвід. *Публічне управління: концепції, парадигма, розвиток, удосконалення*. 2024. № 9. С. 77–83. <https://doi.org/10.31470/2786-6246-2024-9-77-83>
19. Копил О. В. Досвід європейських країн щодо інвестування в культуру та можливості імплементації для України. *Економічний вісник Дніпровського державного технічного університету*. 2021. № 1(2). С 13-22. [https://doi.org/10.31319/2709-2879.2021iss1\(2\).232541pp13-22](https://doi.org/10.31319/2709-2879.2021iss1(2).232541pp13-22)
20. Сучасний сталий розвиток в сфері культури: зарубіжний досвід для України: монографія / Драгомирецька Н.М. та ін. ; за заг. ред. д.держ.упр., професора Н. М. Драгомирецької. Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2019. 238 с.
21. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР в редакції від 01.01.2020 / Верховна Рада України. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

(дата звернення: 11.10.2025).

22. Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії : Закон України від 5 жовтня 2000 року № 2017-III в редакції від 26.06.2024 / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2017-14#Text> (дата звернення: 11.10.2025).

23. Бюджет. *Open budget*: державний веб-портал бюджету для громадян. URL:

<https://openbudget.gov.ua/?month=12&year=2019&budgetType=CONSOLIDATED>

(дата звернення: 11.10.2025).

24. Статистичний збірник «Бюджет України». *Міністерство фінансів України*: веб-сайт. URL: <https://mof.gov.ua/uk/statistichnij-zbirnik> (дата звернення: 11.10.2025).

25. Government finance and excessive deficit procedure (EDP). *Eurostat*: веб-сайт. URL: [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Category:Government_finance_and_excessive_deficit_procedure_\(EDP\)](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Category:Government_finance_and_excessive_deficit_procedure_(EDP)) (дата звернення: 11.10.2025).

26. Про освіту : Закон України від 5 вересня 2017 року № 2145-VIII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 12.10.2025).

27. Про культуру : Закон України від 14 грудня 2010 року № 2778-VI / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2778-17#Text> (дата звернення: 12.10.2025).

28. План відновлення України. *Відновлення України*: веб-сайт. URL: <https://recovery.gov.ua/> (дата звернення: 12.10.2025).

29. Human Capital Index. *World Bank Group*: веб-сайт. URL: https://humancapital.worldbank.org/en/indicator/WB_HCP_HCI?geos=UKR (дата звернення: 12.10.2025).

30. Підвищення доступності та стійкості освіти в умовах кризи в Україні
LEARN: операційний посібник. *Міністерство освіти і науки України*: веб-сайт.
URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/mizhnarodna/2025/svitovyy-bank-2025/rizne/07-02-2025/pom-learn-07-02-2025-ukr.pdf> (дата звернення:
12.10.2025).